

Dan toch zou 't werk Gods, gelijk het bij de Schepping was opgezet, onverhoeds verstoord zijn geworden, en de Majesteit die in het Scheppingswerk sprak, zou zijn verdonkerd.

Zelfs zóó echter is wat hiermede samenhangt, nog van verre niet uitgeput. Niet alleen in het hart der aarde, maar ook in ons menschelek geslacht zijn bij de Schepping schatten verborgen, schatten van genie, schatten van talent, schatten van liefde, schatten van werkkraft, schatten van moed en van volharding, die in den loop der eeuwen in enkele zeer machtige persoonlijkheden hun glans hebben vertoond, en zelfs hierboven de geestelijke wereld der gezaligden hebben opgebouwd en verrijkt. Dit nu is volstrekt niet alleen waar op het heilige gebied, maar evenzoo op het gebied, dat het lieve der wereld vormt. Hoe hoog men ook Mozes en de profeten, de apostelen en de martelaren stelle, ook in de wereldsche sfeer schitterden de hoge gaven in Socrates en Plato, in virtuosos op kunstgebied, in de helden der wetenschap, en in de machtige Staatslieden, die het leven der volken hebben geleid. Twee-lei is in deze mannen en vrouwen. Voor eerst de wonderde gave in henzelf, waarin God de Heere zich verheerlijkt, maar ook ten andere de hoge ontwikkeling die door zulke personen gegeven wordt aan de onderscheidene sferen van menschelek leven. Genieën zijn de keurgesteenten in ons menschelek geslacht, in wier wonderde denkkraft, in wier sterken wilsmoed, in wier heerlijke scheppingen een werk Gods uitkomt. Zelfs al is 't dat zulk een genie, gelijk Voltaire, raast en woedt tegen het heilige, toch is de bouw van zijn geest grootsch geweest. Dit is het eerste; maar hier komt bij, dat elk dier geesten zijn voetstap nalaat op den weg waarlangs ons geslacht zich voortbeweegt. De Kunst is een eigen levensfeer, vaak beoedeld en misbruikt, maar op zichzelf beweegt ze zich in de sfeer van het schoone, en wat is het schoone anders dan een afglans van Goddelijke heerlijkheid. Niet anders staat 't met de wetenschap, die evenzoo verdorven en misbruikt kan worden, maar in zich zelf niet anders is noch zijn wil dan een nadenken van het denken Gods. Ge niet dan ook in de toekomst, hoeveel hooger de standaard van ons leven steeg door wat tal van genieën op dit en ander gebied aan onze geestelijken rijkdom, zij 't al in wereldschen zin, hebben toegebracht. Die verhoogde macht heeft zich op de natuur geworpen, en metterdaad het gelaat des aardrijks geheel veranderd. Wie een negerdorp in het hart van Afrika vergelijkt met wat een wereldstad bij avondglans te aanschouwen geeft, voelt terstond, wat God de Heere door dit verleen van genie en talent heeft uitgeverkt. De wereld moge van dit alles aan den mensch de eere geven, zoo doet de Gemeente der Heiligen niet, want ze weet dat dit alles van God komt en bestemd is om onzen God te verheerlijken. Maar dan moet ook hier beleden, dat een snel na Jezus' hemelvaart intreden van de Parousie al onze latere ontwikkeling als een bloem in de nog niet ontloken knop zou hebben te niet gedaan, en dat de eere Gods, die ook in dit werk, dat zich uit zijn Schepping ontwikkelt, openbaar moet worden, ten eenenmale zou zijn verdonkerd, en ten einde voor ons den ingang in de heerlijkheid te bespieden, aan de verheerlijking van onzen God zou hebben te kort gedaan.

DR. A. K.

## "De Heere regeert".

De HEERE regeert! Hij is met hoogeheid bekleed; de HEERE is bekleed met sterkte; Hij heeft zich omgord. Ook is de wereld bevestigd, zij zal niet wankelen. Ps. 93: 1.

Tot vier malen toe herhaalt de Psalmist den uitroep: "De Heere regeert", of wilt ge de twee Hebreeuwse woorden letterlijk weergeven: "Jehovah is Koning". Wat zin ligt hierin? Natuurlijk niet kortweg dat God wet geeft en recht spreekt. Veel meer is dit korte woord een triomfkreet van 't volk van God tegenover de ongelooijde wereld, als wilde de Psalmist betuigen: Laat alle volken der aarde het op onze ondergang toelagen, toch delven zij 't onderspit, en zal onzer de victorie blijven, want niet hun afgod, maar onse God is heer en meester in het heele, en heel het aardrijk met al wat er op leeft, is en blijft den Heere onderworpen.

Nu kan dit vreugdegeroep taal van ervaring of in geloofstoon gezet zijn. Ervaart Gods volk dat de Heere hun zaak bepleit, hen er door helpt en triomfeeren doet, dan jubelt 't in elks hart: "De Heer was mij tot hulp en sterkte, Hij is mijn lieid, mijn psalmgezing; Hij was het die mijn heil bewerkte, dies loof ik Hem mijn leven lang". Dan spreekt er dank, aanbidding en hooggestemde vreugde uit.

Maar veelal is het anders. Dan werpt tegenslag op tegenslag de blifstede verwachting ter neder. Dan is er hoergeroep onder de demonen. Dan juicht van God afviel, en weent wat aan God vasthield. En als dan toch het geroep uitgaat: De Heere regeert, dan is dit een geloofstaal die tegen de ervaring ingaat. Een betuigen tegenover de wereld, waarom Gods volk toch niet verslaat.

Nu is dank voor uitredding schoon, schoon ook de toon van heilige vreugde die uit 't genot van 's Heeren zegen opklimt, maar een nog dieper schoon glanst toch in de geloofstaal die tegen saten en wereld in getuigt van de overheerschap van de Heeren.

Tweeterlijk immers spreekt hierin: de hoop en de berusting.

De hoop, dat 't leed straks zal voorbijgaan, dat de benauwdheid van de ziel zal wijken, dat als de nood op 't hoogste is, het licht van Gods vriendelijken aanschijn weer zal doorklinken, en dat toch in het eind de zaak onzes Gods triomfeeren zal.

Maar ook de berusting, ja meer dan berusting. Niet de ijeren klem van 't noodlot, dat men lijdt en in zichzelf terugkruipt, omdat 't zoo moet, omdat 't niet anders kan, omdat de wreedheid van het noodlot, dat nooit heil bracht, 't ons oplegt. Neen, maar warme, bezieldde geloofsberusting. De vaste, zekere wetenschap

dat in al wat we te ondergaan en te lijden hebben, nochtan, noch medemensch, noch noodlot iets vermag. Dat 't al ons van God toekomt. Niet enkel omdat onze God het toelaat, maar omdat onze Vader het noodig voor ons keurt. En omdat Hij machtig is juist uit onze tranen en hooger glans te doen opstralen, dan voorspoed en geluk ons ooit had kunnen brengen.

Niets bij geval, niets buiten God om. In alles zijn doen en majesteit.

De Heere regeert.

Dit nu na te stamelen zegt niets. Het gedachteloos in het psalmlied met te singen, als de Gemeente van Christus het in haar heiligdom inzet, raakt ons binnenslechte leven niet. Zal sielservaring en geloofstaal ons zelf uit de volle borst dat "De Heere regeert!" doen inschieten of medelingen met wie het inzetten vóór ons, dan komt het er maar op aan, dat ge zelf al kleiner wordt, en dat uw God al hooger in majesteit stijgt voor uw zielshef.

Dit is de toon van het: "De Heere regeert!" in Psalm 93, als 't heet: "De Heere regeert, Hij is met hoogeheid bekleed, de Heere is bekleed met sterkte."

Onze voorstelling van ons zelf is, zoo we van God spreken, zoo zinloos overdreven groot. De majesteit, de hoogeheid van onzen God is zoo oneindig en zoo nameloos oerwereldig, dat ge, bij uw God vergeleken, zelfs nog verre beneden het kleinste stofdeeltje afdaalt. Een heel volk noemt de Schrift een stofken aan de weegschaal of een druppel aan den emmer. En een enkel persoon in een volk staat alsoo met een zooveel miljoenste deel van één druppel gelijk, als er in dit volk miljoenen zielen leven. Door een microscoop nemen we kleine bacteriën waar, die aan het gewone oog geheel ontsnappen, en die onzichtbare bacteriën deelen we dan nog weer in veel, veel kleinere deeltjes. En tot in die ongreepbare kleinheid moet ge af dalen, om een beeld te vinden van wat ge zelf zijt tegenover den hoogen God. Men zou kunnen zeggen, als een engel u door een microscoop bestiet, kan hij u nog nauwelijks waarnemen. Zóó klein zijt ge.

Eerst daarnaar afgemeten, voelt ge dan ook hoe veel, veel te hoog we van onszelf denken, en hoe we dagelijks noodig hebben innerlijk te worden afgebroken, om na lange worsteling er ten slotte iets van te verstaan hoe nietig we zijn.

En als dan toch dat nietige ik in ons zelf zich gedurig opwerpt om te regeren, het zich aanmatig om de dingen om ons heen te bepalen, dan is het hoogst in den rotssteen voor de ziel, zoo de Psalmist nogmaals de betuiging in onze ziel laat indringen: "Niet gij, maar alleen de Heere regeert!"

Het is zoo wonderbaar. Als ons ik groot blijft en groot doet, keert Gods vriendelijken aanschijn zich van ons af. Maar als we afnemen in eigen schatting, klein en zeer klein voor ons zelf worden, en nog geen stofken aan de weegschaal zijn, dan komt de Heere onze God als onze Vader tot ons, en spreekt ons teederlijk toe als zijn lieve kind.

Niet gij, maar de Heere regeert! dat is de sleutel die ons 't mysterie van Gods liefde ontsluit.

Hoe kleiner ge in u zelf wordt en 't al Hem overgeeft, hoe groter de roep is die aan Gods engelen van u uitgaat.

In Psalm 97 en 99 geeft dieselfde juichtoon: "De Heere regeert", een geheel anderen indruk. Een tweesijdigen indruk. Van den ééne kant een toeroepen aan alle onheilge machten op aarde, dat ze sidderen zullen voor zijn hoogeheid, en van den anderen kant een toeroepen aan dieselfde machten, dat ze zullen juichen. In Psalm 99: "De Heere regeert, dat de volken beven!" en in Psalm 97: "De Heere regeert, dat de aarde zich verheugt!"

Aldus gaat 't getuigenis toe de volken uit, en zoo komt 't ook tot u. Ook op u werkt de majesteit uws Gods tweesijdig in, nu eens om u te verschromen, dan weer om u te doen jubelen. En wat van die twee het zijn zal, hangt er eeniglijk van af, of ge zelf u aan het regiment van uw God onderwerpt, ofswel tegen dit heilig en oppermachtig regiment ingaat, d. i. in sonde valt. Wat toch is sonde ooit anders geweest, en wat zou sonde ooit anders kunnen zijn, dan de wet van onzen Koning te weerstaan. Wie aan die wet gehoorzaamt, cert, "Hem, die regeert", wie die wet wederstaat gaat tegen Hem die ze gaf in, en dat is immers juist het wesen van alle sonde.

Tegen de sonde, tegen de sonde in uw volk en tegen de sonde in u zelf gaat daarom het roepen in: "De Heere regeert, dat de aarde beven!" Maar dan ook, zoo er een leven voor Gods aanschijn in stillen vrede mag zijn, dan is van beven of sidderen geen sprake meer, dan vervangt vreugde en juichen het angstgeroep, en dan gaat het batusgeslacht uit: "De Heere regeert, dat de aarde zich verheugt."

Die strijd nu tusschen het regiment van onzen God en ons eigen gepreterde koningschap vormt de historie der wereld, de historie van elk volk, de historie van elk geslacht en de historie ook van uw eigen hart.

Bij 't kind vangt dit reeds aan. Moeder is door God over 't kleine wicht gezet, om Gods regiment over den kleine uit te oefenen, en zie nu eens, met wat haast schuimende woede soms reeds een klein kind tegen moeder kan razen en tieren. En zoo gaat 't heel 't leven door. Altoos de eisch van onzen God dat we ons onderwerpen zullen aan wie Hij over ons stelde, en dan ook in ons hart aan zijn heilige wet, en altoos daar tegenover eerst ons opwoelen, ons verzet, tot we eindelijk den strijd opgeven en onzen God te voet vallen.

Wie zal regeren in uw huis? God de Heere of gijzelf? Wie zal regeren in uw fantasie, in uw denken en uw willen, in uw hart, in uw innerlijk ik? Aldus stelt zich de levensvraag ook voor u elken morgen en elken avond.

Merken nu Gods engelen, dat in uw huis en in uw hart de Heere regeert, zoo juicht 't in 't Egelenkoor: "In uw huis de vrede!" maar is 't nog dat niet uw God, maar Gij regeert, dan zien ze nog altoos den vloek op u rusten, die den vrede Gods bant.

DR. A. K.

Amsterdam, 3 Nov. 1911.

Dr. A. Kuyper heeft zijne breede studie over Onze Eeredienst, die hij indertijd in de *Herant* begon, maar, door anderen arbeid verhiinderd, ter helte afbreken moest, thans voltooid en in den vorm van een lijvig boekdeel uitgegeven. Zeker is daarmee voldaan aan den wensch van velen, die met bijzondere belangstelling deze artikelenreeks gevolgd hadden, en die het daarom

te meer betreunden, dat het slot ontbrak, waarin zeker niet het minst belangrijke deel van den eeredienst nog behandeld moest worden. Wie een hart heeft voor onzen eeredienst en dien gaarne ook in onze Gereformeerde Kerken meer tot zijn recht wilde doen komen, kan thans nog beter dan in een reeks artikelen een beeld krijgen, van wat Dr. A. Kuyper zich als ideaal voorstelt en daaraan de in onze Kerken gevolgde praktijk toetsen.

Zonder onzen zeis te willen slaan in het maaienveld van onzen redacteur-recensent, meenen we juist met het oog op het groot belang van dit werk voor de praktijk onzer Gereformeerde Kerken, op dit werk de aandacht onzer lezers te mogen vestigen. Dr. A. Kuyper heeft toch niet alleen een verklaring en toelichting gegeven van den onder ons bestaanden eeredienst en de daarbij gevoegde liturgische formulieren, maar hij heeft ook critiek geoeft; critiek op de wijze, waarop onze eeredienst was ingericht; critiek op de voor dien eeredienst voorgeschreven gebeden, psalmen en formulieren; critiek ook op hetgeen wel niet officieel was voorgeschreven, maar toch door eeuwenlange usantie als een soort wet onder ons gold. Hij wees op ernstige leemten en gebreken in onze liturgische formulieren, die vooral met het oog op de Zending dringend aanvulling behoefden; hij wees op veel in onze liturgie wat thans verouderd was, en bij onze tijdsomstandigheden niet meer paste en daarom door iets beters behoorde vervangen te worden, zooals met name ons Huwelijksformulier en de wijze van tucht te oefenen; hij wees er op, hoe het eigenlijke element van den cultus in onze godsdienst-oefeningen veel te weinig tot zijn recht komt, en hoe hierin verbetering kan worden aangebracht, ook door de gemeente meer actief aan den eeredienst te laten deelnemen. Hij toonde daarbij aan in zeer gelukkig gekozen voorbeelden, aan buitenlandse Kerken ontleend, hoe veel rijkes de ontwikkeling der liturgie kan zijn, zonder in den vormendienst der Roomsche Kerk te vervallen. En al mag men in een enkel onderdeel misschien met den schrijver van gevoelen verschillen, niemand die met gloed en bezieling geschreven werk doorleest, zal niet gevoelen, hoe veel beter onze eeredienst aan zijn bestemming zou voldoen, wanneer hij naar dit beeld kon worden gereformeerd.

We hopen daarom van harte, dat onze Gereformeerde Kerken met deze studie haar winst zullen doen. Ook voor onzen eeredienst geldt, wat Prof. Bavinck in zijn meesterlijke oratie ons herinnerde, dat we niet orthodox zijn d.w.z. niet zweren bij het eenmaal bestaande en vastgestelde, maar het "ecclesia semper reformanda": de Kerk moet steeds meer gereformeerd worden om aan haar hoog ideaal te beantwoorden, — tot ons parool hebben gekozen. Terugkeer naar hetgeen onze Vaders als kostelijk erfdeel ons hadden nagelaten, was noodig, opdat de historische lijn weer werd opgezocht en we dien band met ons glorieus verleden weer zouden voelen. Aan de willekeur, waarmede men in de Hervormde Kerk jarenlang met de liturgie onzer Gereformeerde Kerken had omgesprongen, moest een einde gemaakt ook om weer scherp te doen uitkomen, dat de liturgie niet het privaatschikveld van den predikant is, maar het eigendom der gemeente. Een bad in de kloek taal door onze Gereformeerde vaders in hun liturgie aangeslagen, was noodig, om van alle valsche mystiek, overdreven sentiment en verkeerde beschouwing der sacramenten ons te reinigen. Maar we zouden onze roeping ontrouw worden, wanneer we alleen in repressiatie kracht zochten, zwoeren bij hetgeen onze Vaders hadden vastgesteld en geen moed hadden om verder te bouwen op het door hen gelegde fundament, of te verbeteren, wat niet meer past in de lijst van onzen tijd.

Oagetwijfeld legt daarom dit werk van Dr. A. Kuyper over onzen eeredienst een ernstige vraag voor aan onze Kerken. Hij wil toch niet alleen in een schoon beeld ons laten zien, hoe de eeredienst wel kan zijn, maar zijn doel is tegelijk, reformatoirsch op den bestaanden eeredienst onzer Kerken in te werken. Zeker behoort daarbij groote omzichtigheid te worden betracht. Dr. A. Kuyper zelf raadt aan, hier niet ruw in te grijpen. Waar het conservatisme op liturgisch gebied zoo machtig is, dat zelfs de kleinste verandering zoo licht tot ernstige conflicten in de gemeente kan leiden, daar mag men niet ter wille van een vorm de eenheid der gemeente in gevaar brengen. Ook schuilt in dit conservatisme, al mag het dan soms op kleinsellige wijze zich uiten, toch een zeer kostelijk element. Zoo als elk volk vasthoudt aan zijn nationale gebruiken; elke provincie aan haar eigenaardige gewoonten gehecht is, en zelfs in elken familiekring een zekere vaste traditie zich doet gelden; zoo is het ook in de gemeente van Christus. Juist in die vormen en gebruiken spreekt zich de continuïteit van zulk een kring uit, de band met het voorgeslacht, en daarom is het eer te prijzen dat te laken, wanneer men niet te spoedig de palen door de vaders gesteld, verzetten wil.

Toch mag daarom het *malum bene positum non movetur*, het verkeerde, wanneer het eenmaal zich vastgezet heeft, moet ge niet veranderen, niet onze regel wesen. Gold het hier alleen enkele toekomstige vormen, die tot het wesen der zaak niet af- of toedoen, dan kon men voor dit Conservatisme uit den weg gaan. Maar dat is niet zoo. Het is niet eenvoudig een quaestie van vorm, of het element van den cultus in onzen eeredienst beter tot zijn recht behoort te komen; niet eenvoudig een quaestie van vorm, of de hindertijde wijze waarop in onze Kerken gecollecteerd wordt en waardoor niet zelden de aandacht van de prediking wordt afgeleid, bestendig blijft;

niet eenvoudig een quaestie van vorm, of ons huwelijksformulier wel op voldoende wijze het Christelijk huwelijk ons voor oogen stelt; niet eenvoudig een quaestie van vorm, of ons doopsformulier van volwassenden wel voor de Zending past. Al deze vragen, en ze zouden met nog zoo vele te vermeeren zijn, raken wel degelijk het geestelijk belang der gemeente.

We hopen daarom dat dit werk van Dr. Kuyper een invloed ten goede zal hebben. Voor alle dingen is noodig, om elken schijn van opgelegden dwang te voorkomen, dat ons volk ook in dit opzicht worde voorgelicht. De gemeente zelf moet eerst leeren inzien, wat nog aan haar eeredienst ontbreekt. En de prediking en de catechisatie en de pers kan mede helpen om den weg tot verbetering voor te bereiden. Voor zoover ver betering of aanvulling onzer liturgische formulieren dringend behoefte is, zou nu reeds van de Kerken zelve een verzoek kunnen uitgaan tot de eerstkomende Synode om deze zaak ter hand te nemen. Overladen is het agendum onzer Synode niet meer; eer valt er te klagen, dat onze jongste Synode te weinig te doen had. Tal van vraagstukken die met het werkelijk belang belang onzer Kerken al zeer weinig te maken hadden, namen haar tijd in beslag en wat zoo broodnoodig besproken had moeten worden, werd niet behandeld, omdat de Kerken dienaangaande geen gravamina hadden ingezonden. Neem het agendum van de Nationale Synode van Dordrecht van 1618, zie daar hoe elke provinciale Synode een reeks van belangrijke onderwerpen had ingezonden, die rechtstreeks het leven der Kerken raakten, en ge zult voelen, hoe metterdaad onze Kerken diemaal in gebreke zijn gebleven en zelf de schuld dragen, wanneer van een magere Synode gesproken werd. Op onze volgende Synode moge het vraagstuk van den eeredienst daarom een eereplaats innemen.

Maar ook in afwachting van wat de Synode beslissen zal, kan toch nu reeds door onze Kerken zelf zeker wel naar verbetering worden gestreefd. Het is voor onze Kerken toch wel ietwat beschamend, dat de Hervormde Kerk ons het voorbeeld moet geven, hoe de eeredienst beter kan worden ingericht. Zoals toch in de *Nieuwe Rotterdammer* werd medegedeeld, heeft Dr. Gerretsen bij den Kerkeraad te 's-Gravenhage een proeve van liturgie voor den hoofddienst der gemeente ingediend. Het bericht luidde aldus:

"De Kerkeraad der Ned. Herv. gemeente te 's-Gravenhage, gesien hebbende de proeve eenen liturgie voor den hoofddienst der gemeente, door Dr. Gerretsen ingediend op zijn vergadering van 5 October, betuigt gaarne zijn sympathie met den inhoud dezer proeve van liturgie."

De voorsteller lichtte deze motie toe en liet uitkomen, dat hij in de godsdienst-oefeningen, die nu al te veel leerdiensten zijn, meer element der aanbidding op den voorgrond wilde plaatsen.

Naar de bedoeling van Dr. Gerretsen zou in de Klostertekerk gedurende eenigen tijd de dienst liturgisch zijn ingericht. Het gebed, de schuldbelijdenis, het gezang, de Belijdenis des G. loofs, enz. zou dan door een korte preek worden gevolgd, en alsoo een groter plaats aan de aanbidding des Heeren worden ingruimd.

Het doel van den voorsteller der motie vond bijna algemeen bijval. De "proeve van liturgie" verwierf die bijna eenstemmige goedkeuring niet, zoodat de motie met 23 stemmen werd aangenomen. 8 leden verklaarden zich tegen haar en 4 wenschten buiten stemming te blijven.

Natuurlijk kunnen we over deze "proeve van liturgie" niet oordeelen wat de bijzonderheden aangaat. Ook schijnt het ons niet zonder bedenking, dat in een bepaald kerkgebouw een aparte liturgische dienst wordt gehouden, al wordt daaraan een korte predikatie toegevoegd. Met Luther houden we vast aan het beginsel, dat de prediking van Gods Woord het eerste en voornaamste stuk van elke godsdienst-oefening der gemeente wesen moet. Maar het is toch al te dwaas, wanneer Dr. de Lind van Wijngaarden, die in het *Gereformeerde Weekblad* dit bericht bespreekt, daarboven plaatst: *Op den weg naar Rome*. Het is juist Calvin geweest, die te Straatsburg den eeredienst aldus heeft ingericht, dat daarin ook een afzonderlijk gedeelte werd g. wijd aan gebed, schuldbelijdenis, gezang, voorlezing der wet en de geloofsblijdenis, en in de liturgie onzer vroegere Gereformeerde Kerken in Nederland was dit evenzoo voorgeschreven. *Op weg naar Rome* had dus eigenlijk moeten luiden: *Naar Calvin's terug*.

Naar aanleiding van het agendum der jongst gehouden Synode zendt een lezer ons de volgende vragen:

Geachte Redactie!

Nu de Generale Synode hare taak weder volgendig heeft zou ik gaarne gelegenheid hebben tot het maken van een paar opmerkingen, welke mij, bij het nagaan van haar Agendum, voorkwamen.

Naar den gewonen gang van zaken komen de voorstellen die behandeld zullen worden, van de Particuliere Synoden. Na trok het mijn aandacht dat van al de voorstellen er slechts één was dat op alle Synoden behandeld was. Al de andere werden slechts op een deel der Synoden besproken, sommige zelfs op slechts twee of drie van de twaalf.

Als op het Agendum voorkomende is de Gen. Synode dus bevoegd daarover een beslissing te nemen. En zoo zou het kunnen gebeuren, dat door 44 van de 48 afgevaardigden goedgekeurd en beslist mocht worden over een voorstel van een Part. Synode, dat eerst door het Agendum ter hunner kennis kwam, en waarover dus in zeg ruim 600 kerken geen oordeel had kunnen vallen.

En al bestaat er nu geen mandat impériel voor de afgevaardigden, een dergelijke mogelijkheid is toch wel het andere uiterste.

Al vergeet ik niet de laatste alinea van art. 30 K. O. toch wil het mij voorkomen, dat een andere wijze van doen, waarbij de kerken ge-

legenheid hebben zich in regelmatige volgorde van Kerkeraad, Classis, Part. Synode uit te spreken, meer recht aan de kerken zou doen weervaren, verkeerde gewoonten keeren en eventueelen strijd met art. 84 K. O. zou voorkomen.

Want het is toch wel opmerkelijk, dat over het voorstel dat aan alle kerkeraden toegezonden was, van alle Part. Synoden een voorstel op het Agendum kwam, maar ook juist van dat alleen. Indien voortaan de regel gold dat alle voorstellen voor de Generale Synode b.v. 6 maanden van te voren bij de roepende kerk ingediend moesten zijn, zou er gelegenheid zijn dat alles den gewonen, goeden kerkelijken weg passeerde.

Een tweede opmerking betreft de voorstellen die van verschillende Classis op het Agendum voorkomden. Behalve die van N.-Holland onder letter C. die hier niet in rekening gebracht kunnen worden, zijn er van 7 Classis voorstellen.

Hierbij komt de vraag naar voren: Is dat formeel in orde?

In de eerste plaats komt hier het beswaar, boven ontwikkeld, en in versterkte mate.

Maar ten andere komt de bedenking of deze voorstellen toelaatbaar zijn.

Van tweeën een toch. Deze voorstellen werden wel of niet ter Part. Synode behandeld. Indien wel, dan werden ze door de meerdere vergadering niet overgenomen. Maar dan had de mindereheid ook voor vast en bondig hebben moeten houden hetgeen door de meeste stemmen goedgevonden was. Indien niet, dan is afgeweken van den regel gesteld in art. 30 II. K. O.

Dwaal ik in dezen, dan zal het mij aangenaam zijn daarvan overtuigd te worden. En anders bleef ik bovenstaande bezwaren gaarne ter overweging aan.

Hoogachtend,

Ch. D.

De laatste vraag is 't gemakkelijkst te beantwoorden en daarom nemen we haar 't eerst. Ons antwoord is, dat niet alleen elke Classis, maar ook elke kerk en zelfs elke lid der gemeente het recht heeft een voorstel rechtstreeks bij de Synode in te dienen, wanneer dit het algemeen belang der Kerken geldt. Nergens wordt in onze Kerkenorde voorgeschreven, dat alleen particuliere Synoden het recht zouden hebben voorstellen ter Generale Synode in te dienen; dit zou dan ook geheel in strijd wesen met de usantie, die door onze Gereformeerde Kerken niet alleen nu, maar ook in vroeger eeuw gevolgd is. Wanneer onze in-zender de agenda onzer Nationale Synode in de 16e eeuw opslaat, zal hij zien, dat telkens daarop gravamina of voorstellen voorkwamen van classen en plaatselijke kerken. Het dilemma waarvoor hij ons plaatst, dat of de particuliere Synode zulk een voorstel wel behandeld, maar niet wenschelijk geacht heeft en de Classis dan naar Art. XXXI wat met de meeste stemmen goed gevonden is, voor vast en bondig moet houden, of dat de particuliere Synode het voorstel niet heeft afgehandeld en het dan naar Art. XXX niet op de Generale Synode mag behandeld worden, is niet juist. Art. XXXI heeft met dit geval natuurlijk niets te maken, want er is hier niet sprake van voorstellen, maar van personen, die zich door een beslissing van een mindere vergadering verongelijk gevoelen en daarom op een meerdere vergadering zich beroepen hebben. Het gaat hier om het zoogenaamde recht van appel. Maar zelfs al ware dit artikel hier van toepassing, dan zou hieruit juist volgen, dat de Classis wel het recht heeft op de Generale Synode te mogen appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te appelleren. Ze zou dan door de uitspraak van de Particuliere Synode (de mindere vergadering) zich verongelijk gevoelen en daarom de beslissing der Generale Synode (de meerdere vergadering) inroepen, om voor bondig en vast te houden, wat door deze besloten werd. En evenmin heeft een in-zender der Generale Synode het recht te app